

ابوالحسن بیهقی

ابوالحسن علی فرزند زید فرزند محمد بیهقی تاجیک تبار، معروف به « ابن فندق » و « فرید خراسان » ، حکیم و ادیب مشهور و از ریاضی دانان بزرگ قرن 6 هجری است.

وی در فقه، اصول، طب، لغت، عروض، حکمت، کلام، تاریخ و سایر علوم رایج زمان تبحر داشت ، مرد دقیق النظر و جامع الاطراف بود. ولادت او را « یاقوت » بنقل قول او در کتاب مشارب التجارب « نسب نامه » کامل او را آورده و نیز از قول او گفته است که ولادتش در سال 499 هـ.ق در دامنه سبزوار (که حاکمان قبیله افغان اسم مبارک این دامنه را شنیدن گذاشته اند) از ناحیه بیهق اتفاق افتاده و بسال 565 هـ.ق. چشم از جهان بست . (1)

اما از قرائن چنین برمی آید که باید پیش از این تاریخ بوده باشد. بیهقی در جوانی به کسب علوم مختلف پرداخت و در فنون ادب و حدیث و کلام و ریاضیات و حکمت سرآمد عهد خویش گردید و دارای تألیفات متعدد و مشهور شد.

بسیاری از استادان بزرگ زمان خود را در بیهق، نیشابور، مرو، سرخس و دیگر مناطق خراسان بزرگ ملاقات کرد و از آنان بهره جست، از جمله دیداری با « حکیم عمر خیام » در سال 507 هـ.ق. داشت که شرح آن را در کتاب « تتمه صوان الحکمه » بیان کرده است. بیهقی مدتی را نیز در بیهق به قضاوت گذراند.

مهمترین اثر او کتاب فارسی « تاریخ بیهق » در تاریخ و جغرافیای ناحیه بیهق و ذکر رجال علم و ادب و کتاب و نیز سادات و خاندانهای مشهور و دیگر اطلاعات تاریخی آن سرزمین است. از این کتاب نسخ معدودی باقی مانده و طبعی بتصحیح مرحوم احمد بهمن یار با مقدمه محمد خان قزوینی بسال 1317 صورت گرفته است. برخی آثار دیگر او عبارتند از:

1 - تتمه صوان الحکمه (به زبان عربی و ذیلی است بر قصد تکمیل کتاب صوان الحکمه ابوسلیمان محمد فرزند طاهر فرزند بهرام سجستانی منطقی ، با نام درة الاخبار ترجمه شده است) ، و طبع منقحی از آن کتاب با حواشی و تعلیقات پرارزش بفارسی بهمت پرفیسور محمد شفیع دانشمند پاکستانی بسال 1351 هـ.ق. در لاهور صورت گرفت .

- جوامع الاحکام نجوم در 3 مجلد از جمله آثار ریاضی او بزبان فارسی است.

- لباب الانساب ،

- تفسیر نهج البلاغه ،

- مشارب التجارب (که در دست نیست و ذیلی بود بر تاریخ یمینی)،

- شاح دیمه القصر (این کتاب نیز در دست نیست و ذیلی بود بر دیمه القصر باخرزی)،

- الامانات فی شرح الاشارات، الاناده فی کلمه الشهادة،

- اسئله القرآن مع الاجوبه،

- اصول الفقه ،

- ازهار اشجار الاشعار،

- آداب السفر،
- اعجاز القرآن
- الافاده فى اثبات الحشر و الاعادة،
- اسرار الحكم ،
- معرفة الكرة وذات الحق والاصطرلاب ،
- قواعد علوم الطب ،
- مناهج الدرجات فى شرح كتاب النجات ،
- تنبيه العلماء على تمويه المتشبهين بالحكماء ،
- عرايس النفايس فى اصناف العلوم ،
- امثلة الاعمال النجومية ... ولاغير . (2)

منابع و مأخذ

- 1 - رجوع شود به : معجم البلدان ، ج 1 ، ص 816 ، چاپ لايپزيك .
- 2 - رجوع شود به :
- فرهنك فارسى ، مؤلف : داکتر محمد معين ، ص 314 .
- تاريخ ادبيات در ايران ، ذبيح الله صفا ، ج 2 ، ص 312 .